

-ESER TANITIMI-

BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA'NIN "İSLAM FELSEFESİ TARİHİ 1-2"
(Grafiker Yayınları, Ankara, 2012)
ADLI ESERİ

Hasan ÖZALP*

İlahiyat fakültelerinde okutulan bilimler/dersler hakkında o disiplinin uzmanları tarafından hazırlanmış kitaplar oluşturarak bir ilahiyat dizisi oluşturmak projesi hepimizin malumudur. Konusunda ilgili alanda uzman bir kişi editör seçilmiş ve editörün takdir ettiği kendi alanlarında yetkin kişilerin birer konu/ünite yazması sağlanmıştır. İlahiyat disiplini açısından çok güzel ve faydalı bir çalışmadır. Bu bağlamda editörlüğünü Prof. Dr. B. Ali Çetinkaya'nın yaptığı "*İslam Felsefesi Tarihi 1-2*" adlı çalışmada bunlardan biridir. Öncelikle belirtmek gerekir ki eser bazı yönleriyle önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Çünkü Türkiye'de İslam Felsefesi geleneği uzun bir geçmişe kadar gitmesine rağmen konuyla ilgili kapsamlı bir eser tam olarak oluşturulamamıştır. Ders notları, ders kitapları ve giriş mahiyetinde ki eserler bile görece bir niteliğe sahiptir. Burada isimlerini zikretmek istemediğimiz bu çalışmalar ya sistematik değil ya da bazı İslam filozoflarını ön plan çıkaran yapıya sahiptir. Tercüme eserler ise, ağdalı üslupları bir yana bizim zihin dünyamıza tam hitap etmediği gibi özellikle lisans seviyesinden hayli uzaktır. Bazı kapalı platformlarda bugün İslam felsefesinde yetkinleşmiş ve rüştünü ilmi ve perspektifiyle ispat etmiş değerli hocalarımızdan yeni bir "İslam Felsefesi" eseri yazma beklentisi dile getirilmektedir. Ancak ilgili hocaların bu talepten uzak durdukları görülmektedir. Hocalarımızdan beklene bu şahsi fedakarlık bir yana onca beklentiye ve onca İslam felsefesi hocasına rağmen hala bir "İslam Felsefesi Ansiklopedisi"nin çıkarılmayışı da hayli ilginçtir.

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Burada editörlüğünü benimde hocam olan Prof. Dr. B. Ali Çetinkaya'nın yaptığı "*İslam Felsefesi 1-2*" adlı çalışmayı takdim edip onun üzerinden yeni bir İslam Felsefesi eseri değerlendirmesi yapmaya çalışacağız.

İki ciltten oluşan bu eser alanlarında uzman yirmi üç kişinin kaleme aldığı toplam otuz bölümden oluşmaktadır. Bu kapsamıyla da hacimli bir çalışmadır. Birinci cilt 520, ikinci cilt ise 584 sayfadır.

Ömer Mahir Alper'in hazırladığı birinci bölüm olan "İslam Felsefesine" giriş adlı kısımda Alper, İslam felsefesi geleneğini yakından tanıyanların malumu olan İslam felsefesi tabiri sorunundan, kapsamına, diğer ilimlerle ilişkisine ortaya çıkışındaki dahili ve harici faktörlere dikkat çekerek anlaşılır ve verimli bir bilgi sunmaktadır.

Hüseyin Karaman tarafından kalem alınan "Dehriyyun ve Tabiiyyun Ekolleri" adlı ikinci bölümde İbn Ravendi ve Zekeriyya er-Razi anlatılmaktadır. Karaman'ın özellikle Razi alandaki çalışmalarını dikkate alırsak fazlasıyla ikna edici ve doyurucu bilgiler vermektedir.

Eyüp Bekiryazıcı'nın emek sarfettiği "İslam Felsefesinde Ekoller" başlığı altında üçüncü bölümde Revekiyye, Meşşaiyye ve İsrakiyye ekolleri tanıtılmaktadır. Bekir Yazıcı bu ekollerle ilgili sade bir üslup ile yeterli bir bilgi vermektedir. Kanaatimiz ikinci ve üçüncü bölüm birleştirilerek tek ünite şeklinde sunulabilirdi. Bu şekilde eserin hacmi de düşürülürdü.

Enver Uysal "İlk İslam Filozofu: Kindi" adlı dördüncü bölümde, Şenol Korkut, "Meşşai Geleneğinin Kurucusu: Farabi" adlı beşinci bölümde, Ö. Mahir Alper, "İslam Felsefesinde Altın Çağın Başlangıcı: İbn Sina ve Felsefesi" adlı altıncı bölümde ele aldıkları filozofları hem kronolojik hem de problematik olarak işlemişlerdir ki konuyu ilk defa öğrenmeye çalışan bir öğrenci için gayet ikna edici, sade ve sistemattir.

"İslam Düşüncesinde Felsefi Eleştiriler" adlı çalışmasıyla alanında çok büyük bir boşluğu dolduran Fatih Toktaş, "Meşşai Felsefeye Yöneltilen Eleştiriler" başlığı altında yedinci bölümü yazmıştır. Bu bölüm de Toktaş adeta bize kendi kitabının bir özünü ve özetini sunmaktadır. Gerçekten sistematik olan bu araştırmanın en önemli özelliği şüphesiz geleneği sadece öven değil aynı zamanda eleştirebilen bir nosyonun oluşmasını sağlamasıdır. Ele aldığı konular ise İslam felsefesinin İslam kültürüne aidiyetini de göstermektedir. Ancak bu bölüm ikinci cildin sonlarına doğru kaleme alınabilirdi. Bu yönüyle de tamamlayıcılık gibi bir fonksiyon icra ederdi.

"İhvan-ı Safa'nın Dini ve İdeolojik Söylemi" üzerinde çalışan Bayram Ali Çetinkaya, "Onuncu Yüzyılda Felsefi Bir Topluluk Olarak İhvan-ı Safa" adlı sekizinci bölümü kalem almıştır. Bu bölümde Çetinkaya İhvan-ı Safa isminin anlamını, ortaya çıkışı ile ilgili amilleri ve İhvan'ın dini ve felsefi söylemi

hakkında sade bir üslupla bilgi vermektedir. Fakat kitabın bütünlüğü içerisinde seksen iki sayfa gibi bir hacme sahiptir.

Müfit Selim Saruhan "Ahlak ve Erdemin İnşası" başlığı altında İslam Ahlak Felsefesiyle ilgili özlü bir giriş yapmakta akabinde genel İslam Ahlakçılarının dört temel erdem olarak kabul ettikleri hikmet, iffet, adalet ve şecaat kavramlarına yine felsefi bir kavram olan saadeti ekleyerek sade bir üslupla bilgi vermektedir. İslam Ahlak felsefesine dair bu konu belki yine aynı amaçla yazılacak olan başka bir kitaba konu olabilirdi. Bu sayede de kitabın hacmi biraz daha azaltılırdı. Bu bölümün yakın bir zamanda "*İslam Ahlak Felsefesi*" kitabının yazılmasına vesile olmasını temenni ediyoruz. "Ebu Süleyman es-Sicistani ve Felsefesi" adlı bir eseri bulunan İsmail Taş yine "Ebu Süleyman es-Sicistani ve Çevresinde Felsefe" adlı onuncu bölümle yakın zamana kadar hakkında fazla bir bilgiye sahip olmadığımız bir konuyu gündemimize taşımaktadır. Sicistaninin hayatı hakkında bilgi verilmiş felsefi problematik bir tarzda ele alınmıştır. Yine burada da konunun geniş bir yer tuttuğu görülmektedir.

Yine aynı konuda çalışmaları bulunan Gürbüz Deniz "Ebu'l Hamid el-Gazali ve Tehafütü" adlı on birinci bölüm Gazali'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verdikten sonra hakikat arayıcılarını tanıtmış arkasından *Tehafütü'l felasife*"deki tartışmaları incelemiştir. Üzerinde gerçekten emek sarfedildiği anlaşılan bu bölüm daha çok problematiktir. İslam düşüncesinde önemli bir kırılma noktası olan Gazaliyle ilgili bu bölümde Tehafütler tartışmasına girmekten ziyade Gazali'nin hayatıyla birlikte varlık, bilgi ve ahlaka dair görüşlerine yer verilseydi hem İslam felsefesini ilk defa okuyan bir hem de lisans öğrencisi açısından daha doğru bir yaklaşım olurdu.

Şamil Öçal, on ikinci bölümde "Kelam-Felsefe" ilişkisini tartışmaktadır. Bizim kanaatimiz gerçekten takdire şayan bilgiler verilen bu araştırma ya giriş bölümünde alt bir başlık olmalıydı ya da İslam felsefesine eleştiriler kısmında ele alınmalıydı.

Müstakim Arıcı, ikinci cildin ilk kısmı olan on üçüncü bölümde felsefe alud bir kelamcı olan "Fahrettin Razi ve Okulu" bilgi vermektedir. Cevdet Kılıç, "Tasavvuf Felsefesi ve Temsilcileri" adlı on dördüncü bölümde ekolleşmiş belli başlı mutasavvıfları incelemektedir. Fahrettin Razi'nin ve mutasavvıfların salt İslam felsefesi geleneği içerisinde ele alınması bizce çok estetik görünmemektedir.

İbn Rüşd hakkında uzmanlığı ile tanıdığımız Hüseyin Sarıoğlu, "İbn Rüşd" adlı on beşinci bölümde hem hayatı ve serleri hem de felsefesi hakkında sade bir üslupla tatmin edici bilgiler vermektedir.

Biz "Endülüs'de Akli Düşünce" adlı on altıncı Endülüste yetmiş düşünürleri kaleme aldık. Çok fazla bir hacim tutmayacak şekilde (beş sayfa) İbn Meserre ve Mecriri hakkında bilgi verdik. Özellikle İbn Bacce ve İbn Tufeyl'in hayatları ve felsefi görüşlerini ayrıntıya girmeksizin anlatmaya çalıştık. Yeri miydi bilmiyorum ama yine kısaca İbn Seb'in ve felsefeni anlattık.

Mevlüt Uyanık ve Aygün Akyol'un ortaklaşa kaleme aldıkları "İbn Haldun'un felsefesi ve Tasavvuf Eleştirisi" adlı on yedinci bölüm İbn Haldun'un felsefesinden ziyade felsefe eleştirisi hakkında bilgi vermektedir. Keşke Umran ve asabiyet kavramları ele alınsa ve değerlendirilseydi.

Yine Eyüp Bekir Yazıcı tarafından kaleme alınan "Doğu ve Aydınlanma Felsefesi-Sühreverdi" adlı on sekizinci bölüm'de tasavvuf ve felsefeyi mezc etmiş Sühreverdi'nin kaynakları, hayat hikayesi ve felsefi-tasavvufi düşüncesi hakkında bilgi verilmiştir.

On dokuzuncu bölümde Hüseyin Karaman "İslam Düşüncesinde Yahudi Felsefesi" başlığı altında İbn Cebrol ve Musa b. Meymun hakkında bilgi vermektedir.

Aygün Akyol yirminci bölümde "İslam'da Akli Düşüncenin Kriz Dönemi-Felsefe Karşıtlığı-Şehristani ve İbn Teymiyye" başlığı altında ilgili düşünürlerin çok kısa bir takdimini yaptıktan sonra felsefe eleştirileri hakkında kapsamlı bilgiler vermektedir.

Yine Hüseyin Karaman bizce ilk bölümde ele alınması gereken "İslam felsefesinin Özgünlüğü" adlı bölümde özgün olmadığını varsayanlar ile özgünlüğünü kabul edenlerin görüşlerine değinmekte ve nihayetinde özgünlüğü ile ilgili görüşlerini değerlendirmektedir. Bu bölüm daha tatmin edici olacak şekilde anlamsal olarak genişletilebilirdi.

Yine biz "İslam Felsefesinin Batıdaki Yansımaları-Arapçadan Latinceye" adlı yirmi ikinci bölümde İslam düşüncesi ve felsefesinin Batıya geçiş yollarını, mütercimleri ve tercüme merkezlerini, Batıyı etkileyen İslam düşünürleriyle birlikte takdim etmeye çalıştık. Şimdi baktığımızda mütercimler ve eserleri hakkında fazla teknik bilgiye ve detaya girip girmediğim konusunda kendimi değerlendirmeye çalışıyorum.

Ali Durusoy, "İslâm Felsefesinin Diyalektiği" başlığı altında yirmi üçüncü bölümde İbn Sina merkezli bir problematik bir okuma yapmaktadır.

Alparslan Açıkgenç, "İran İrfanı Geleneği Molla Sadra (Sadruddin Şirazi)" adlı yirmi dördüncü bölümde Molla Sadra'nın hayatı hakkında bilgi verdikten sonra varlık, bilgi, psikoloji ve mead konusundaki görüşlerini değerlendirmektedir.

Yasin Apaydın, "Aşkın Hikmet Okulu (El hikmetü'l mütealiye)" adlı yirmi beşinci bölümde aşkın hikmetin İbn Sina, Molla Sadra ve Çağdaş dönemdeki seyrini incelemekte ve varlık felsefeleri hakkında bilgi vermektedir.

Süleyman Hayri Bolay ise geniş bir tarihsel süreci kaplamasına rağmen şimdiye kadar sürekli ihmal edilen "Osmanlı Düşünce Hayatı ve Felsefesi Hakkında" bilgi vermektedir. Bizce bu bölümde felsefenin yeri ve mahiyeti olumlu ve olumsuz yönleriyle biraz daha genişletilebilir.

Mehmet Bayraktar'ın kaleme aldığı ve yine kendi özgün çalışmasının bulunduğu "Davud el-Kayseri'nin Aşkın Felsefesi" adlı yirmi yedinci bölümde bir Osmanlı düşünür olan Kayseri'yi hayatı, bilgi ve varlık felsefesini düşünce dünyamıza taşımaktadır. Keza Şamil Öçal'da "Klasik Çağda Bir Osmanlı Filozofu: Kemal Paşazade" adlı yirmi sekizinci bölümle, Kemal Sözen, "Ahmet Cevdet Paşa'yı" takdim ettiği yirmi dokuzuncu bölümle aynı amaca hizmet etmektedir. Keşke Hocazade'de bu konulara dahil edilseydi.

Yine Bayram Ali Çetinkaya, "Çağdaş İslam Düşüncesi" adlı otuzuncu bölümde meşrutiyet döneminden başlayarak günümüze kadar gelen süreçte fikri akımlar ve İslam düşünürleri hakkında bilgi vermektedir.

Her iki cildin sonunda yazarların özgeçmişleri sunulmakta ayrıca ikinci cildin sonuna faydalı olduğunu düşündüğüm ve Şamil Öçal tarafından hazırlanmış "İslam Felsefesi Tarihi Kronolojisi" bulunmaktadır.

Alanında Türkiye'de ilk olmasından dolayı bu çalışmaya emek veren bütün bilim insanlarını tebrik etmek ilmi bir erdemdir. Eser muhteva bakımından İslam Felsefesinin hemen hemen bütün düşünürlerini ele almaktadır. Hem bu özelliği hem de bölümlerin kendi alanlarında uzman kişiler tarafından hazırlanması önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ayrıca bu tür editoryal eserlerin temel sorunu üslup birliğidir ki eserde bu sorun aşılmış gibi görünmektedir. Doyurucu bilgi olması bağlamında eksiklikleri ile birlikte yeterli görünmektedir. Ancak yöntem açısından bazı sıkıntılar vardır. Bazı yazarlar ilgili düşünürün genel felsefesini ele alıp sunmayı amaçlarken bazıları belirli bir problem üzerinde takdim etmişlerdir. Belki birileri bizi felsefeyi dar bir alan sığdırmak ya da indirgemekle itham edecektir ama bizce bu çalışmada Fahrettin Razi ve mutasavvıf düşünürlerle yer verilmemeliydi. Ayrıca Kelam-Felsefe ilişkileri ele alındıysa mantık-felsefe, dil-felsefe ilişkileri de aynı amaçla dahil edilmeliydi. İslam Ahlakına yer verilmesine de yine bizce gerek yoktu. Çünkü "İslam Ahlak Felsefesi" müstakil bir çalışma ile kaleme alınabilirdi. Şayet en azından takdim amacıyla verildiyse o zaman İslam Estetiğine de yer ayrılmalıydı. Bazı bölümlerin kitabın hacmini genişlettiği görülmektedir. Şayet bu eser bir lisans programında okutulmayı ya da felsefe merakı olanlara yarar sağlamayı amaçlıyorsa fazlaca geniş görünmektedir. Bazı

konular çıkarılabilir. Ancak entelektüel kimliği olup alana merakı bulunanların tam da istediği şeydir.

Böyle bir birinden bağımsız bilim insanlarını bir araya getirmek ve onlardan sarf-ı zaman etmelerini beklemek şüphesiz oldukça zor bir durumdur. Nihayetinde bu eserin konusunda uzman bilim insanları tarafından yazılmış kapsamlı bir eser olması onun ilmi değerini artırır. Bu sebeple İlahiyat fakültelerinde ve diğer felsefe bölümlerinde felsefeye ilginin azaltıldığı şu dönemde ders kitabı olarak okutulmasında bir sakınca yoktur. Bazı konuların bu kitaba dahil edilmesini eleştirdik. Dileyen bahsi geçen konuları işlemeyebilir. Değerli hocalarımız emek vererek bu eseri ortaya koymuşlardır. Hepsinin ellerine sağlık. Böyle bir çalışma aynı zamanda bize "İslam Ahlak Felsefesi" ve "İslam Bilim Tarihi" eserlerinin de yazılabileceğine umut olmaktadır.